

našnjice zasniva na socijalnom darvinizmu te se zbog toga radno vrijeme produžava umjesto da se skraćuje (str. 466). Dobro je uočio da trenutne proizvodne snage objektivno mogu osigurati skraćivanje radnog vremena. Ali proizvodni su odnosi (kapital-odnos) takvi da to sprečavaju. Na njih odlučujuće djeluje subjektivni moment, odnosno organizirani pokret. Dakle, danas se radno vrijeme produžava ponajviše zato što ne postoji organizirani politički pokret koji bi se tome suprotstavio.

Zanemarivanje političkog subjekta vidi se i kada Gavrović na jednom mjestu (str. 392) navodi kako je u Breton Woodsu dogovoren novi međunarodni financijski i monetarni poredak po zamisli ekonomista Johna Maynarda Keynesa. Ipak, to nije točno, jer presudan je bio utjecaj vladina dužnosnika pri američkom ministarstvu financija Harrya Dextera Whitea, koji je zapravo predstavljao interese američkog kapitala. Keynes je zastupao interese britanskog kapitala, tada već u opadanju, pa je logično da nije mogao imati presudan politički utjecaj.

Uz sve navedeno knjiga Milana Gavrovića ima važnost koja nadilazi potrebu čitatelja da pročita nešto novo i zanimljivo. Ona je u cjelini poučna jer se autor koristi primjerima iz povijesti, pritom praveći ekonomske i političke usporedbe. Itekako je aktualna jer se u njoj analiziraju ne samo početne faze postojećeg političko-ekonomskog sistema nego i ostale društvene pojave koje su ga u stopu pratile da bi se razvio do današnje mjere. Politički je korisna jer progovara o onim problemima koji zaista muče naše društvo i koji se, da bi se počeli praktično rješavati, najprije moraju misaono postaviti.

Svakako je treba preporučiti onima koji žele dalje razvijati kritički misaoni aparat za analizu društvenih odnosa, ali i onima koji su tek počeli sumnjati u idealističku sliku našeg društva kakvu nam serviraju političari iz stranke na vlasti.

Dimitrije Birač
Arhiv Srba u Hrvatskoj

Prikaz

Aleksandra Đurić-Bosnić **Kultura nacije: između krvi i tla**

University Press, Sarajevo, 2016, 280 str.

S današnje vremenske distance možemo puno smislenije i trezvenije analizirati različite aspekte onoga što se događalo tijekom zadnjeg desetljeća postojanja socijalističke Jugoslavije, kao i u periodu tragičnih ratnih zbivanja tijekom 1990-ih. Ono što je, čini se, nedovoljno zastupljeno u politologiji i historiografiji u tom kontekstu jest analiza evolucije onoga što bismo, uvjetno rečeno, mogli nazvati građenjem mita o vlastitoj naciji i autorefleksijom o njenom mjestu u suvremenoj historiji u odnosu na ostale nacije. U tom je pogledu knjiga *Kultura nacije: između krvi i tla* autorice Aleksandre Đurić-Bosnić vrijedan doprinos rasvjetljavanju jednog specifičnog spleta historijskih odnosa na postjugoslavenskom prostoru, a naročito stanja u Srbiji.

Treba odmah reći da je autorica vrlo pažljivo strukturirala knjigu, koja započinje

od teorijskih postavki koje objašnjavaju pojam kulture i kulturne politike te njihov utjecaj na konstruiranje i svrsishodnost nacionalizma iz vizure onih koji su njegovi dominantni eksponenti i arhitekti. Modeliranje konkretnih vrijednosnih platformi kao svojevrsnih idejnih ishodišta konstruiranja nacionalizma zaokuplja autoričinu pažnju u daljnjem dijelu knjige. Međutim, prekretnicu i najjasniju konkretizaciju svoje poante doživljava od 3. poglavlja nadalje, gdje na primjeru Srbije u periodu 1985-2000. objašnjava dominantne (i subdominantne) kulturološke i ideološke obrasce koje ponekad treba promatrati kao jedinstveno i nedjeljivo tkivo. Također, činjenica jest da svaka akcija dovodi do reakcije, a sva politička i društvena strujanja u Srbiji u zadnje tri decenije uključivala su različite svjetonazorske i ideološke konfrontacije koje su povremeno bile vrlo dinamične. Period 1990-ih bio je u društvenom, privrednom i političkom smislu period regresije u Srbiji, a autorica je dobro objasnila ulogu produkcije u sferi kulture u jednom takvom nadasve neugodnom i nestabilnom kontekstu. Kulminacija je započela ekonomskim sankcijama početkom 1990-ih, a finalni je oblik poprimila intervencijom NATO-a 1999. U toj deceniji u Srbiji je bilo izraženo ono što Đurić-Bosnić naziva *kulturom pobune*; to bismo iz današnje standardne politološke vizure mogli nazvati *contentious politics*, u što spadaju različiti pojavni oblici iskazivanja neslaganja s političkim aranžmanom i konstelacijama u nekoj političkoj zajednici. Kroničari toga vremena dobro pamte, između ostaloga, živopisne protumiloševićevske, dakle antirežimske demonstracije koje su – može se slobodno reći – predstavljale glavni zamah nekakvih, uvjetno

rečeno, *demokratskih* odnosno *progressivnih nastojanja*. Sve je to bez dileme s vremena na vrijeme bilo obavijeno aureolom subverzivnosti, bez obzira je li doista bilo subverzivno ili nije. Naime, čitava arhitektura te *kulture pobune* često je bila prikazivana kao import sa Zapada, i to često kao nešto što za krajnji cilj ima realizaciju nećijih tuđih kolonijalnih, geostrateških i sl. interesa. Takva retorika je – doduše, u nešto blažem obliku – postojala i u Hrvatskoj, no treba reći kako je Srbija 1990-ih (a možda djelomično i tijekom jednog dijela 2000-ih) uz BiH vjerojatno poprište najintenzivnijih društvenopolitičkih kretanja te je njen slučaj vrlo dobar primjer kako se u relativno kratkom vremenskom periodu može, da se figurativno izrazim, proizvesti i probaviti previše povijesti. Potkraj 1980-ih, kao i tijekom 1990-ih najglasnija je retorika korištena u političke svrhe bila ona patriotska, nacionalistička, nerijetko s naglašenim patetičnim pozivanjem na *slavu, žrtvu i junaštvo predaka*. Može se povući manje ili više jasna paralela s periodom stvaranja modernih nacija-država, poglavito u prvoj polovici 19. stoljeća. U tom smislu jugoslavensku krizu i posljedni tragični epilog te višenacionalne zajednice treba promatrati kao scenarij kojemu su itekako pogodovali kojekakvi mitovi i anakrone konstrukcije, a koji su – zbog specifičnosti povijesti južnoslavenskih naroda – poput aveti opet *isplivali na površinu*. Pozivanje na nekakvu imaginarnu i/ili stvarnu prošlost može djelovati kao mobilizacijski faktor u trenucima kada se nacija nalazi na historijskoj prekretnici, a režim koji je na vlasti izabire modalitete i matrice kreiranja i artikulacije nacionalne povijesti, odnosno, bolje rečeno, daje si za pravo da na neki način normira kako bi

pripadnici određene nacije trebali vrednovati pojedine događaje iz nacionalne povijesti te kako bi trebali percipirati sadašnjost i svoj identitet u odnosu na *Drugog* ili *Druge*. Čini se da je tijekom raspada i neposredno nakon raspada SFRJ za nacionalne elite bilo veoma važno *nanovo* izgraditi nacionalni identitet, pri čemu je nerijetko dolazilo do težnji da se na ovaj ili onaj način *izbriše* ili barem umanjí ili relativizira zajednička povijest s ostalim južnoslavenskim narodima. Dakle, može se reći da je djelomično došlo ako ne do prekrajanja povijesti, a onda barem do njenog sve naglašenijeg stavljanja u nacionalne gabarite, pri čemu je etnocentričnost postala gotovo uvijek temeljna postavka.

Kultura kao sfera je u (post)jugoslavenskom kontekstu bila poprište često radikalnih intervencija od strane politike i negativne posljedice toga se, nažalost, osjećaju i dan-danas. Zahvaljujući sprezi politika-društvo-kultura došlo je do svojevrsnog *fetišiziranja* nacije, pri čemu su, u cjelini, društvo i kultura kontaminirani pojedinim apsolutno anakronim elementima promišljanja povijesti i svijeta oko nas, a to zasigurno pridonosi da se nacionalni – ili, bolje rečeno, nacionalistički – mitovi održe, tj. da se konstantno reproduciraju i, po potrebi, nadograđuju. Aleksandra Đurić-Bosnić je napisavši knjigu *Kultura nacije: između krvi i tla* postavila svojevrsnu dijagnozu odnosa, tj. interakcija na relaciji politika-društvo-kultura u slučaju Srbije koja je, čini se, paradigmatički slučaj. Učinila je to temeljito, pregledno i razumljivo, te će čitateljima teorijska razmatranja s početka knjige svakako biti korisna. Naposljetku, ovom je knjigom također bacila dodatno svjetlo na jedan još uvijek nedo-

voljno istražení fenomen: dezintegraciju SFRJ. Stoga vjerujem da ćemo, kada svi aspekti tog historijskog procesa i čina budu bolje istraženi, još jasnije vidjeti koliko je mnogo ova knjiga zapravo doprinijela znanstveno-publicističkim nastojanjima da trezveno i strpljivo analiziramo taj krucijalni i nadasve kompleksni segment naše novije povijesti.

Bojan Delević
Fakultet političkih znanosti
Sveučilište u Zagrebu

Prikaz

Ivo Paić Figure zaboravljanja

Disput / Nacionalna zajednica Crnogoraca
Hrvatske, Biblioteka "Luča", Zagreb, 2016,
293 str.

Može li se filozofijski razmatrati "hrvatska državotvornost"? Može li se tako nešto (u) činiti na fenomenološko-hermeneutički, jezično-filozofijski način? I, konačno, može li se na taj način dospjeti do Istine toga "tko smo" i "kako smo (d)ovdje dospjeli"?

Po drugi put se sa svim ovim pitanjima suočavamo u knjiškom diskursu Ive Paića. Nakon što nas je 2011. obdario ozbiljnim analizama o semantičkom polju onoga što poznajemo pod imenom *Imati Hrvatsku*, pet godina potom dodatno nas je duhovno isprovocirao svojevrsnim nastavkom te knjige, naslovljenim *Figure zaboravljanja* (2016).